

Csujogatas, nóta, banda

Az ifjúság nyelvéről tudjuk, hogy fogékony a zene, a divat hazai és külföldi szóújdonosságai iránt. Különböző divatszavak bekerülnek nyelvükbe, majd egy részük gyorsan ki is hull szókincsükből. Persze nemcsak átvesznek szavakat. Nyelvi leleményességüket jelzi, hogy maguk is „csinálnak” szavakat, vagy alkalmanként „leporolnak” egy-egy kevésbé vagy szűk területen használt szót. Példáink is ilyen esetekről szólnak.

I. Nézzük meg először a köznyelv által legkevésbé ismert szót, a *csujogat(ás)*-t! Nem sokat tudunk róla. Etimológiáját az TESz. nem közli, de valószínűleg nem tévedünk, ha eredetét nézve hangutánzásra gondolunk, mint rokon értelmű társánál, a *kurjongat(ás)*-nál (vö. TESz. 2: 678). A határainkon belüli nyelvjárásokban — regionális szótáraink tanúsága szerint — nem ismerik (vö. OrmSz., SzegSz.), de nincs adata az ÉrtSz.-ban sem. Nincs rá adat Szabó T. Attila hatalmas anyaggal dolgozó Erdélyi Magyar Szótörténeti Tárában sem. Lőrincze Lajostól tudom, hogy ő Erdélyből ismeri a szót. Az ÚMTSz. valóban szótározza Kalotaszeg vidékéről: a *csujogat* alakot Gyervásárhelyről, Ketesdről, Kidéről és Nyárszóról, a *csujogatas*-t pedig Ketesdről, Magyarvalkóról és Nyárszóról.

A *csujogat* jelentését a szótár így adja meg: „tánc vagy mulatozás közben rójákat, rigmusokat kurjongat, kiabál”. A szó fiatalok által (városi fiatalokról van szó) használt jelentését Cs. T. Folkdiszkó című írásának részleteivel értelmezzük (Világ Ifjúsága 1979. december). „A csujogatas — azaz kiabálás — kollektív műfaja a Muzsikás együttes kezdeményezéseként hódít a — popdiszkóban talán már kissé megfáradt tizenévesek között.” A következő részletek tovább pontosítják a jelentést: „... huncutkodó *csujogatasoktól* visszhangzik a téli hónapokban jó néhány fővárosi középiskola klubja.”; „... a Kalamajka, Téka és a Vujicsics együttesek csiholják a népzene a *csujogatasokhoz* és a táncokhoz” — aminek aztán az az eredménye, hogy „a hajdani

falusi mulatságok, táncházak hangulata költözik be a folkdiszkóba”. A mondatföredékekből látjuk, hogy a *csuojogat(ás)* eredeti és új jelentése lényegében fedi egymást, csupán a cselekvés szintere változott valamit (vö. még: „Táncolva, *csuojogatra* vonul a legénység a templomtól a táncoló házig.” — ÜM TSz. 1: 913). Nyelvileg mégis érdekes eseményről van szó. A nyelvtudomány a jelenséget ismeri: a nyelvi változások egyik formája, hogy csoportnyelvből rétegnyelvbe, rétegnyelvi használatba kerül át egy-egy nyelvi elem (vö. Pais: I. OK. 4: 458), ezúttal biztonnyal a táncházak hazai divatja révén.¹

Az újságíró jóvoltából egy, a fiatalok körébe most lopakodó nyelvjárási szó első lépéseit értük tetten. A *csuojogat(ás)* egy kicsit talán szokatlan, de nem szabálytalan és nem idegen hatású. Ha a *csuojogat(ás)* segít abban, hogy a fiatalok megszeressék a népzénet, megismerjék a népi táncokat, nem haragszunk rá akkor sem, ha a *csuojogítás*-hoz a keretet a csúnya „folkdiszkó” adja is. Szurkolhatunk tehát a *csuojogítás*-nak. Hogy végül is mi lesz vele, azt ma még nem tudhatjuk.

2. A *nóta* szavunk „leporolása” is a fiatalok zenéjével kapcsolatos. A mai zajos zenét játszó együttesek hangversenyein újabban gyakran hallható a *nóta* köznyelvitől eltérő jelentésben.

A *nóta* népies dal vagy annak dallama (ÉrtSz.). Ezt a jelentést őrzik a nótaszövegek („Írja meg, hogy arrafelé milyen *nóta* járja . . .”), a szólások („Már nem az a *nóta* járja”). A *nóta* iránti igényt a zenei műveltség gazdagodása, a könnyűzene térnyerése visszaszorította, alkalmanként azonban — vacsorákon, lakodalmakban — még mindig előkerül. Persze sok minden hat ma a *nóta* korábbi népszerűsége ellen. Mindenekelőtt a következők: a magyar zenetudomány Bartók és Kodály művei alapján tisztázta a népdal és a *nóta* közötti értékkülönbségeket; eltűntek a monarchiabeli sajátos hangulatú kiskocsmák, ugyanígy a régi szegényes, koszos kocsmák az ott hegedülő egy-két szál cigánnyal; a fiatalok körében már hosszabb ideje a ritmumos zene hullámai váltják egymást stb. A szó ritkuló használatát most viszont — az eredetinel korszzerűbb jelentésben — a fiatalok kedvelt zenekarainak szóhasználata kezdi megújítani.

A *nóta* a zenekarok szólistáinak bevezető szövegeiben, nyilatkozataiban gyakran hallható 'dal', 'táncdal', de főképp 'sláger' jelentésben. Eröss Ágota idézőjeles hivatkozása jól érzékelteti ezt: „Míg a Rádió, a Tévé és a Hanglemezgyár által felvett számok zsűrízésen esnek át, addig a koncertek »nótái« ellenőrizetlenül kerülnek nyilvánosság elé” (Nők Lapja 1980. május 17.). Az idézet azt is jelzi, hogy az „új” *nóta*-ra a publicisztika szintén felfigyelt már.

Nézzük meg a terjedő új jelentését néhány, a fiatalok újságjaiból vett idézetben! A Piramis Együttes Nagy buli című nagylemezének összekötő szövegében mondja Révész Sándor, az együttes szólistája: „... és egyben ez a következő *nóta* is.” Az alábbi részlet Szörényi Levente nyilatkozatából való: „Jelenleg reális esélyünk nincs is erre, hiszen a slágerlistára általában új *nóták* kerülnek föl” (Magyar Ifjúság 1980. márc. 21.). Más helyen pedig Karda Beáta egyik dala kapcsán olvassuk a következőket: „Ha nem is érezte meg, bizonyára sejtette, hogy ez egy menő *nóta* lesz” (Ifjúsági Magazin 1980. április). Molnár Erik rockénekes bemutatása során írta az IM. ugyancsak 1980. áprilisi száma: „A Rock ördögei és a Kislány, mondd című *nótákat* az

¹ Lőrincze Lajos szíves közlése.

MHV valószínűleg még az idén megjelenteti.” Végül még egy példa a *nóta* új sikereiből: „A zenekar tagjai kiszúrták, hogy ott van, s az új *nóta* előtt bekonferálták . . .” (IM. 1980. február). (A fiatalok nyelvét tanulmányozó kutatók figyelmébe ajánlom a Magyar Ifjúság, az Ifjúsági Magazin, a Világ Ifjúsága írásait, riportjait.)

Az Omegától, a Dinamittól vett szövegekből, a Magyar Ifjúságban és Ifjúsági Magazinban közölt nyilatkozatokból, beszélgetésekből tovább szaporíthatnánk a példákat. Arra nézve még sincs biztos támpontunk, hogy a fiatalok zenei divatja tartósan megújítja-e a *nóta* szavunkat. Mindenesetre a fiatalok nyelvébe a divat által bekerült argóknál tartósabbnak látszik.

3. Úgy tetszik, a *banda* szavunk jelentését is a fiatalok zenei divatja árnyalja tovább. Az újságok és a zenekarok jóvoltából ugyanis ’(pop-, rock-) zenekar, zenei együttes’ jelentésben kezdik felkapni a szót. „A következő *bandának* nehéz lesz . . .”; „A nagy *bandákat* mindenütt szívesen látják . . .” — olvassuk a Magyar Ifjúság 1979. évi 51. számában. A többi példa is a fenti jelentést erősíti. Demjén Ferenc: „ . . . és tizenöt év múlva ismét lesz egy új *banda*, egy új muzsika és ez így megy körbe” (Valóság 1980. február). „Még eshet, hogy legközelebbi koncertjükön a csövesek botrányt okoznak, vagy a konkurrens *banda* technikusi bosszúból elrontják a berendezésüket . . .” — írja Erőss Ágota már idézett cikkében.

A *banda* jelentésfejlődése világcs: a szó a társadalmi és kulturális fejlődés hatására elveszíti egyik korábbi jelentését (’szórakoztató [cigány] zenészek együttese’), és egy másfajta zenét játszó együttes jelölőjévé válik. A változás nyelvi szabályos és ismert is. Nekem azonban a *banda* így sem tetszik, mert zavar a szó szótárbeli első jelentése (’bűncselekmény)eket együttesen elkövető csoport; hitvány, felelőtlen társaság; népellenes gyűlevész fegyveres csoport’) — vö. ÉKSz. 88–9. A korábban gyakran használt *cigány bandá*-nak csak sajátos helyzetben volt pejoratív árnyalata (’garázda, naplopó csoport’), inkább gúnyos árnyalatát ismerték. A következő idézet — a fenti pejoratív jelentésekre utalva — indokolja ellenérzésünket: „A közönség — hadd használjam az e témakörben közkeletű megnevezést — *bandát* választ, s a *banda* programja, hogy kifejezze a közönsége életérzését” — írja Maros Dénes abban a tárcában, amelyben a fiatalok neveléséért a társadalmi felelősség erősítését sürgeti (Népszabadság 1980. márc. 9.).

A *banda* jövőjéről sem tudhatunk semmi biztosat: magam prognózisra semmiképpen sem vállalkozom. A szinkrón helyzet ez: rétegnyelvi használatban ennél a szónál is jelentésváltozást figyelhetünk meg. Nem valószínű, hogy a köznyelvből az igényesebb *együttes*-t a *banda* kiszorítaná. Vagy ki tudja?

A három szó példája bizonyítja, hogy a fiatalok nyelve különböző hatások alatt, különböző divatoktól irányítva változik. A belső szóteremtés új példái láttán megerősödik bennünk, hogy nem baj, ha a fiatalok mind több területen „szóhoz jutnak”, jöllehet nyelvük vadhajtságainak nyesegetésére figyelniük kell. A három példa tanulsága még az is, hogy nem helyes, ha a fiatalok nyelvének, beszédének minősítésekor csak a rossz példákat emlegetjük.

Zilahi Lajos